

ЄВРОПЕЙСЬКІ ВПЛИВИ НА УКРАЇНСЬКУ ОСВІТУ У XVIII СТОЛІТТІ: КОЛЕГІУМИ УКРАЇНИ

СОКОЛОВСЬКА Л.А.,
кандидат
педагогічних наук,
доцент
Дипломатичної
академії України
при МЗС України

Проаналізовано європейсько-українські зв'язки у сфері освіти на території Гетьманщини та Слобожанщини (Лівобережжя), взаємозв'язок колегіумів України XVIII ст. з Києво-Могилянською академією та європейськими навчальними закладами XVIII ст.

Ключові слова: колегіум, європейсько-український зв'язок, Києво-Могилянська академія, українська освіта.

Сучасний євроінтеграційний курс України базується на багатьох історичних прецедентах європейсько-українських зв'язків у різних сферах, зокрема в освіті.

У XVIII ст., зокрема, низка факторів сприяла не тільки зв'язкам, а й європейським впливам на розвиток української освіти. Щоб прослідити ці впливи, нами було обрано українські землі, що входили до складу Гетьманщини та Слобожанщини (Лівобережжя), які мали високий рівень загальної культури, в тому числі освітянської, та в той же час відчували зростаючий тиск з боку Московського царства, яке намагалось згорнути українську автономію.

Щоб зрозуміти потреби згаданих земель у освіті, варто зосередити увагу на соціально-економічному стані цих земель. Наприкінці XVII ст. на Лівобережній Україні спостерігалась стабілізація суспільно-політичної ситуації, утихомірення воєнних конфліктів, збереження державних форм практично до кінця XVIII ст. В таких умовах розвивалася економіка, стрижнем якої стало, спочатку, сільське господарство. Відбувалися зрушення в інших секторах економіки – промисловості, торгівлі, фінансах, розвивалося дрібне виробництво у містах та селах. Економічний розвиток, зокрема в різних галузях промисловості, поступово формував ринок праці¹. Процес поглиблення суспільного поділу праці, по-

ступове відокремлення ремесла та промисловості від сільського господарства підштовхувало урбанізацію в українських землях. Для соціально-економічного розвитку Лівобережної України кінця XVII – початку XVIII ст. характерним є значний розвиток міст. Освоєнню нових земель на Лівобережжі, об'єднанню української нації, сприяло масове переселення православного селянства з Правобережної України в зв'язку з просуванням на українські землі католицької Польщі і мусульманської Туреччини. Нові поселення виникли на півдні Лівобережжя та у Слобожанщині². Переселенці з Правобережжя уособлювали не тільки почуття єдності українського народу, але приносили досвід освітнього життя європейських країн, їх культури, в тому числі з наслідків діяльності українських братств на землях, які в той час були підпорядковані Польщі та Литві. Склад населення міст Лівобережжя в той час був дуже строкатим. Значну частину його навіть у великих містах становили незакріпачені селяни, які жили в місті, але займались переважно чи включно сільським господарством. Другу групу міського населення складали міщани, які займались ремеслом і торгівлею. Поряд з селянами і міщанами у містах жило чимало козаків, які становили окрему досить значну групу міського населення. Козаки вели своє землеробське господарство і також займались промислами і торгівлею. Юридично міста Лівобережжя поділялись на дві групи – магістратські й ратушні. Першу групу становили магістратські міста, що користувались магдебурзьким правом, одержаним переважно ще від польської влади і підтвердженим згодом гетьманами або царським урядом. За магдебурзьким правом міста діставали самоуправління, податковий і судовий імунітет, право власності на землю, ремісничі та торговельні пільги тощо³. На Лівобережній Україні першим магдебурзьке право отримало місто Переяслав-Хмельницький в 1585 р., а потім – Лубни в 1591 р. Після приєднання України до Росії ці права і привілеї магістратських міст неодноразово підтверджувались царськими грамотами і гетьманськими універсалами. 17 вересня 1687 р. магдебурзьке право було підтверджено Києву, Стародубу та Чернігову. Другу групу становили міста, які мали міське управління – ратуші, але не користувались магдебурзьким правом. Ці міста в більшій мірі залежали від старшинської адміністрації. Нарешті чимало було значних поселень міського типу з розвинутими ремеслами і торгівлею, які не мали свого окремого міського управління⁴. Рубіж XVII – XVIII ст. відзначається досить бурхливим розвитком освіти, науки та мистецтва. Накопичення значними козаками і міщанами матеріальних цінностей сприяло розвитку містобудування. Не лише гетьман, а й полковники, полкова і сотенна

старшина, багаті купці споруджують величні храми з запозиченням архітектури європейського бароко, зводять канцелярії та школи. На культурній мапі Європи утверджується особливий архітектурний стиль – козацьке бароко, чудові зразки якого й донині прикрашають Київ, Чернігів, Переяслав, Полтаву, Козелець й інші міста Лівобережної України⁵. У другій половині XVII – початку XVIII ст. Україна стає своєрідним мостом між Москвою і Західною Європою, посередницею між двома культурами – європейською і московською. На початку XVIII ст. науковий, культурний, богословський і літературний потенціали України були чи не найвищими серед країн православного світу, в тому числі Російської імперії. В цей час і в імперії потужнішими ставали впливи європейського права, науки, мистецтва, релігії тощо. Національний культурно-освітній рух на українських землях, що знайшов відображення у створенні великої мережі шкіл, організації наукової і літературної роботи, відкритті друкарень та розвитку видавничої справи, мав особливе значення для подальшого світоглядно-культурного поступу України⁶. На думку О.П. Богущького, на початок XVIII ст. Україна мала розвинену освітню систему, що включала в себе початкову, середню і вищу школу – Києво-Могилянську Академію – найвпливовіший заклад східнослов'янського православного світу. В цей час усталюється реалістичний погляд на освіту, відповідний вимогам часу. Україні потрібні були діячі різного фаху, різного масштабу – не лише козацька старшина й священнослужителі, а й вчителі, вчені, архітектори, будівничі, добре обізнані чиновники для різних державних служб, дипломати. Освіта із приватної справи ставала справою державної ваги. Тому якою їй бути визначалося вимогами суспільного життя⁷. Серед міст України головну роль відігравав Київ, який був економічним, політичним і культурним центром українських земель. Тут знаходився вищий учбовий заклад України – Києво-Могилянський колегіум (перетворений в 1701 р. на Академію). Його діяльність починається із заснуванням у 1615 р. Київської братської школи, яка згодом стала колегіумом, поклавши початок історії Києво-Могилянської академії⁸. Навчальний процес в ній складався з чотирьох класів, які називались школами. Викладалися «Сім вільних наук», що були покладені в основу навчання європейських колегіумів й університетів і поділялися на *trivium* – граматики, поезика (риторика) й діалектика (філософія) і *quadrivium* – арифметика, геометрія, астрономія й музика. Тут викладалися давньоукраїнська (руська), грецька, латинська, польська мови, піїтика, риторика, арифметика, геометрія, історія, музика, співи тощо⁹.

За висловлюванням дослідника В. Микитася,

«широкий обсяг викладання дисциплін, намагання забезпечити школи кваліфікованими вчителями, що вже мали педагогічний досвід, гуманістичні засади виховання у молоді громадянських ідеалів – патріотизму і національної самосвідомості, дають підстави твердити, що Київська братська школа частково вже відповідала вимогам часу та певним чином прямувала до становлення вищої школи»¹⁰. Києво-Могилянська Академія розглядалася тоді як центр навчання для представників різних країн. Там, крім українців, навчалися представники інших країн, зокрема, болгар, румун, серби, росіяни, навіть греки і араби. Професори Києво-Могилянської Академії надсилались для підготовки в різні західно-європейські університети¹¹. Таким чином, в той час Києво-Могилянську академію можна вважати одним з каналів європейських впливів на українську освіту.

З історією Києво-Могилянської академії, її становленням і розвитком, пов'язане ім'я митрополита Київського, Галицького і всієї Русі, видатного церковного, освітнього й політичного діяча, проголошеного святим П.Могили. Опікуючись справою освіти, у 1631 р. П. Могила облаштував «гімназійон», або Лаврську школу (школа при Києво-Печерській Лаврі) на 100 осіб для засвоєння «вільних наук» грецькою, слов'янською і латинськими мовами, яку в 1632 р. за його ініціативи було об'єднано з Київською братською школою¹². Так був утворений важливий центр освіти і науки, суспільного і культурного життя в Україні – Києво-Могилянський колегіум, якому в 1701 р. завдяки підтримці гетьмана І. Мазепи, уряд Петра I грамотою від 26 вересня 1701 р. підтвердив здобуте самоврядування та надав статусу Києво-Могилянської академії¹³. Києво-Могилянська академія мала струнку систему організації навчання, що за змістом не поступалася навчальному процесу тодішніх кращих університетів країн Центральної Європи. Курс навчання в академії тривав 12 років. У підготовчий або елементарний клас поступали учні з певним обсягом знань, навичками читання і письма. У трьох молодших класах вивчали латинську, старослов'янську, українську книжну, грецьку та польську мови. В наступних двох середніх класах учні навчалися складати вірші, опановували теорію ораторського мистецтва. Вища частина навчального процесу академії складалася з двох класів: вивчення філософії тривало три роки, а богослов'я – чотири. Вихованці академії оволодівали також знаннями з математики, географії, астрономії, архітектури. Відомості з історії культури викладалися в курсах піітики, риторики, філософії, богослов'я. Завдяки потужній фінансовій підтримці гетьмана І. Мазепи Києво-Могилянська академія на

початку XVIII ст. стала одним із провідних науково-освітніх центрів. І.Мазепа за власний кошт збудував головний корпус. В цей період в ній щороку навчалася 2 тис. студентів, діти української шляхти, старшини, духовенства, заможних міщан і козаків, а також діти селян та міської бідноти. Навколо академії згуртувалися відомі науковці того часу — Ф. Прокопович, І. Гізель, І. Галятовський, Л. Баранович, А. Радивиловський, Ф. Сафонович, А. Сатановський, В. Ясинський, С. Полоцький, Е. Славинецький та ін. Науково-просвітницькою діяльністю вони об'єктивно сприяли розвитку духовної культури українського народу. Зокрема, вважається, що відомий «Синопис» (1674 р.) — короткий нарис історії України і Росії від найдавніших часів до останньої чверті XVII ст., що мав велику популярність і використовувався як офіційний підручник, створив І. Гізель (1600—1683 рр.). Книга розповсюджувалася не лише в Україні та Росії, а й за кордоном, зокрема в грецькому і латинському перекладах. Важливе значення набула бібліотека Києво-Могилянської академії. Широкі міжнародні контакти дали змогу на високому рівні вкомплектувати її книгозбірню. У XVIII ст. фонди налічували 12 тис. томів, чимало рукописних матеріалів. Значну частину книгозбірні становили також власні видання викладачів академії, а також праці відомих церковних діячів і вчених. Києво-Могилянська академія підтримувала тісні контакти з багатьма навчальними закладами Європи. Збереглися дані про навчання в Академії іноземних студентів. Так, 1736 р. в її класах навчалася 127 іноземців, 1737 р. – 122, 1790 – 47. Найбільше студентів було із південних слов'янських країн – з Болгарії, Білорусії, Молдови, а також з Греції. У південнослов'янських країнах були широко відомі твори українських мислителів, зокрема З. Копистенського, Й. Галятовського, Й. Борецького, Л.Барановича, С. Полоцького, твори Т. Прокоповича¹⁴. Багато українських письменників та вчених, здобувши освіту в Києво-Могилянській академії, працювали не тільки в Україні, а й за її межами, у тому числі в Російській Академії наук, брали безпосередню участь в організації Московської Слов'яногреко-латинської академії, Московського і Петербурзького університетів, Головного училища й Інституту педагогіки в Петербурзі, численних російських семінарій і училищ. Вихованці Києво-Могилянської академії, будучи засновниками, ректорами, префектами, професорами і вчителями колегіумів, семінарій та училищ на території України та Росії, відіграли основоположну роль у становленні середньої і вищої освіти, культури і літератури України, Росії та інших держав до останньої чверті XVIII ст.¹⁵ У другій половині

XVII ст. – першій половині XVIII ст. відчувався сильний вплив української культури на весь слов'янський ареал. Нові ідеї та погляди, сформовані в Києві та в Лівобережній Україні, орієнтовані на західні зразки, справили істотний вплив на церковно-релігійне, літературне і особливо освітнє життя Росії. Фактично силами української еліти було підготовлено базу для систематичної вищої освіти в російських землях, зокрема стало регулярним викладання поезики, риторики, філософії. Професори й вихованці сприяли поширенню освіти, розвитку науки та культури серед багатьох східнослов'янських і південнослов'янських народів. З їх допомогою формувалася основа, на якій будувались міжслов'янські відносини в наступні часи. З 1701 по 1762 рр. у Московській слов'яногреко-латинській академії з 21 ректора 18 здобули освіту у Києво-Могилянській академії, а також 95 із 125 її професорів. З 25 префектів, 23 – з Києво-Могилянської академії¹⁶. Науковець С.Князьков зазначав, що «В Росії XVII ст., як і раніше, не існувало справжньої школи. Зміни почали наставати в кінці XVII ст. завдяки київським вченим. Запити в галузі гуманітарних наук задовольнялись випадково і до появи в Москві учнів Київської академії говорити про них не приходилось.... Так виникло питання про влаштування школи на нових началах, як у Києві, отже як у Європі, від школи якої школа Києва відставала мало»¹⁷.

Професійна музика, мистецтво та архітектура українського бароко не поступалися європейським зразкам. Все це сприяло не тільки створенню атури європейської культури, а й заснуванню освітніх закладів нового типу, існуючих у Європі – колегіумів. В українському педагогічному енциклопедичному словнику наводиться таке визначення колегіуму: Колегіум (лат. Collegium, букв. – товариство, братство, співпраця) – закритий середній, подекуди вищий навчальний заклад у XVI-XVIII ст. в Західній Європі. В Україні здебільшого відкривали єзуїти для поширення католицької віри. Навчання велося латинською мовою й мало виразне релігійне спрямування. Крім католицьких, в Україні також були поширені православні колегіуми. Широко відомі Києво-Могилянський колегіум, Харківський колегіум, Чернігівський колегіум, Переяславський колегіум тощо¹⁸. В Україні колегіуми працювали в Чернігові (1700), Харкові (1726) та Переяславі (1738). Вони були створені на кшталт Києво-Могилянської академії, навчальний процес в якій будувався за системою класів навчання. У кожному класі визначався провідний предмет, за яким мав назву клас, наприклад, граматики, риторика тощо. У цілому ж навчання в академії та колегіумах, які були створені за її зразком, мало спільні риси орга-

нізації навчального процесу з артистичним факультетом західноєвропейських університетів, (факультетом «вільних мистецтв»). Це і система лекцій та диспутів, читання публічних лекцій, самостійна робота щодо опрацювання першоджерел, прилюдний захист авторських наукових робіт. У Києво-Могилянській академії та колегіумах вивчалися характерні для навчальних закладів Західної Європи «сім вільних наук»: trivium – граматики, поезики, риторика (діалектика) і quadrivium – арифметика, геометрія, астрономія, музика, а також предмети, що становили вищий курс superiōgia: філософія та богослов'я. На середину XVIII ст. встановився такий порядок класного розподілу в Києво-Могилянській академії і, відповідно, в колегіумах України – вісім класів, навчальний курс яких тривав у середньому 12 років. Послідовність проходження класів визначалась таким чином: фара (або аналогія), інфіма, граматики, синтаксима, піїтика, риторика, філософія, богослов'я. Для молодших (нижчих) класів термін навчання становив один рік, для старших (вищих) класів філософії та богослов'я два і чотири роки відповідно. За бажанням студента термін навчання у старших класах (зокрема у класі богослов'я) могло бути подовжено з метою більш досконалого оволодіння предметом вивчення. За результатами аналізу архівних джерел навчальних курсів та дисциплін, які викладалися в колегіумах України (Чернігівський, Харківський, Переяславський), маємо можливість стверджувати, що ці колегіуми були навчальними закладами підвищеного типу. Фактично статус колегіумів, як навчальних закладів підвищеного типу підтримувався за рахунок високої підготовки професорсько-викладацького складу, який формувався з числа не тільки кращих випускників Києво-Могилянської академії¹⁹, та самих колегіумів, які часто завершували та вдосконалювали свою освіту в польських, литовських та інших європейських навчальних закладах, а також у запрошених професорів і діячів духовенства²⁰. Звертає на себе увагу й той факт, що були випадки направлення студентів за казенний кошт на навчання в учбові заклади Європи, з тим, щоб після повернення вони працювали викладачами колегіумів. Так, наприклад, у 1729 р. керівництво Харківського колегіуму відправило до Німеччини двох студентів, з тим, щоб після повернення, вони стали його викладачами²¹. Один з них – дуже відомий церковний діяч Кирило Флоринський. У Німеччині він навчався протягом 1729–1732 рр., після повернення був викладачем поезики і філософії у Харківському колегіумі, а у 1736 р. його призначено префектом Харківського колегіуму. Згодом його перевели з колегіуму вчителем богослов'я і префектом до Московської академії.²² Цей приклад

свідчить про те, що рівень одержуваної студентами освіти в колегіумах був достатнім, щоб слухати лекції провідних вчених Європи та згодом займати посади викладачів.

В цьому контексті варто згадати найвизначнішого українського педагога, провідника європейських впливів на українську освіту Г.Сковороду, який викладав як в Харківському, так і в Переяславському колегіумах. Г.Сковорода все своє життя цікавився надбаннями європейської освітньої і філософської думки, загальними засадами навчання, надаючи перевагу грецькій (еллінській) школі. Як відзначають біографи Г. Сковороди, під час перебування в Угорщині, Г.Сковорода відвідав Будапешт, Братиславу, Відень, Прагу. Під час цих подорожей Г. Сковорода знайомився з людьми «славними вченістю і знаннями» і здобував для себе нові знання. Він постійно вчився, поглиблював свої знання, згодом передаючи їх своїм учням²³. Тут слід додати, що високий рівень освіти на території Лівобережної України у XVIII ст. пояснювався не тільки соціально-економічними потребами українських земель, а й місцевими ініціативами. За оцінкою Енциклопедії Українознавства, «дотримуючись своєї старої історичної традиції, українське населення Лівобережжя з власної ініціативи й на власні кошти утримувало школи для навчання дітей»²⁴. Таким чином, розвиток освіти в Гетьманщині і Слобожанщині стимулювався як місцевою ініціативою, так і був наслідком переселення українців з Заходу. Не можна не погодитись у зв'язку з останнім з думкою сучасного українського дослідника А.Стражного, який писав, що «єдина спільність і відносно невелика відстань сприяли тому, що між мешканцями східних і західних українських земель ніколи не припинялись контакти, які привели до створення цілісного культурного і ментального простору»²⁵. Додамо, що ця «цілісність» особливо важлива для освіти, бо саме вона обумовила орієнтацію на досить високі європейські освітні стандарти, які принесли на Схід українці з Заходу в той час, коли російський царат намагався притиснути українські землі, звужуючи їх автономію. Парадоксом тодішнього розвитку українських земель в складі Російської імперії було те, що українська освіта та культура, з їх європейськими контекстами, співпадали з європейськими прагненнями Петра I і Катерини II, і тому вони мали намір перетворити українство у «імперське надбання». З цією метою імперська влада долала автономію українських земель, але водночас з готовністю користувалися освіченими кадрами українського походження, вихованцями українських навчальних закладів. Так, наприклад, розвиток культури і просвітництва на Слобожанщині був, з одного боку, ор-

ганічним компонентом загальноєвропейського руху, а з іншого – природним історичним продовженням ідеї синтезу західноєвропейської та слов'янської цивілізації. Розроблена на Україні П. Могилою і теоретично завершена Ф. Прокоповичем ідея синтезу західної та східної культур лягла в основу реформ Петра I. В період між правлінням Петра I і Катерини II, який розглядається в нашому дослідженні, ці процеси були не одноманітні. Так, за часів гетьмана К. Розумовського, він дбав про розвиток освіти в Україні, планував, зокрема, відкриття кількох університетів тощо. Зважаючи на те, що Катерина II підтримувала контакти з відомими на той час «просвітниками», реформи К. Розумовського планувались і спочатку здійснювались у дусі просвітницького абсолютизму. Відтак, у 1763 р. гетьманом К. Розумовським було запропоновано проект створення в Україні трьох повноформатних університетів європейського зразка - у Києві (на базі Києво-Могилянської академії), Батурині та Переяславі (на базі колегіуму). Однак проект було відхилено. Із дев'яти проектів у восьми планувалося відкрити вищу школу на терені Чернігівщини, в трьох проектах – у Чернігові: 1765 р., 1786 р., 1801 р.²⁶. Це, звичайно, не було випадковим. Адже в місті функціонував такий авторитетний осередок освіти, як Чернігівський колегіум, який міг би стати базою для університету, забезпечити його підготовленими студентами, а, можливо, і викладачами. З трьох проектів найбільш близьким до втілення у життя був проект 1786 р. Відкриття університету в Чернігові було тісно пов'язане з секуляризацією монастирських та церковних земель, яку в цей час проводила Катерина II в Україні. У Чернігові закрили Троїцько-Іллінський, П'ятницький, Борисоглібський кафедральний монастирі. У 1760 р. було розроблено проект створення Батуринського університету та відповідно до європейських стандартів розроблено його Статут. В університеті передбачалося відкриття дев'яти кафедр (професур): латинського красномовства, логіки, філософії і метафізики, юриспруденції, математики, фізики, історії, хімії, ботаніки, що було на той час надзвичайно прогресивним явищем. При університеті планувалося відкрити семінарію для підготовки представників незаможних верств населення до вступу в університет або інший вищий навчальний заклад, друкарню, лікарню, церкву, лавку, лабораторію тощо. Таким чином, передбачалося створення освітньо-медично-релігійного комплексу. Проте, через російсько-турецьку війну, яка вимагала багато коштів, та відсутність у російського уряду бажання розвивати вищу освіту в Україні відкриття університетів в Чернігові та Батурині не відбулося²⁷. У 1767 р. урядом імператриці Катерини II

було створено «Коміссію об уложеніи», яка уклала нові закони, у тому числі в галузі освіти. Низка наказів, ухвалених депутатами, що входили до складу Комісії від України, вимагала відкриття університету в Україні²⁸. Гетьман К. Розумовський вживав заходів, щоб реорганізувати Києво-Могилянську академію в університет західноєвропейського зразка, але уряд цього не дозволив²⁹. Планувалося також відкриття вищих світських навчальних закладів у Глухові та Переяславі. Наказ Переяславського шляхетства мотивував заснування в Переяславі університету тим, що «сей город не последней между Малороссийскими первейшими городами, в которых и отдельное состояло Российское княжение и довершилось в нём первоначальное Гетьмана Богдана Хмельницкого с Малороссиєю підданство под самодержавне Российское...»³⁰.

Надзвичайно важливим для освіти в українських землях виявився намір створення при вищих навчальних закладах та гімназіях друкарень, де мала друкуватися, як світська, так і релігійна література, що сприяло б покращенню навчально-виховного процесу. Зазначимо, що переважна більшість намірів К. Розумовського в освітянській галузі залишилася нереалізованою, оскільки тенденція ліквідації української автономії, скасування гетьманату, посилення інтеграції Лівобережної України та Російської держави не дали можливості реалізувати ці наміри. Починаючи з другої половини XVIII ст., внаслідок розпорядження Катерини II (1776 р.) про перетворення українських колегіумів на духовні семінарії заклади втратили автономію, із посиленням регламентації та контролю за навчальним процесом з метою недопущення розповсюдження прогресивних ідей. На нашу думку, перетворення колегіумів на семінарії не мало б негативний вплив на стан освіти в українських землях, якщо були б реалізовані проекти К. Розумовського. Освітянські ж реформи Катерини II призвели до утворення цілої низки державних навчальних закладів, які існували, не зважаючи на недоліки і проблеми, що виявлялись під час проведення реформи. Впроваджувати проекти з реформування освіти, особливо нижчих її ланок, Катерина II не поспішала. Своїми діями в цій галузі імператриця намагалася лише підтримати імідж «освіченої цариці», яка турбується про народ. Давати ж освіту, особливо середню і вищу, не входило в її плани. Намагаючись по-своєму направити розвиток освіти в країні, імператриця не могла і не хо-

тіла враховувати її особливості та надбання на окремих територіях імперії, таких як українські землі. Більше того, з метою витравлення національного духу школи, Катериною II була майже зруйнована існуюча тоді в Україні своєрідна система освіти, що відображалася у наявності навчальних закладів підвищеного типу – колегіумів. І все ж таки, перший університет європейського типу на теренах України з'явився на початку XIX ст. у Харкові. Для цього існували певні об'єктивні передумови – крім наявності у місті колегіуму, народного училища, поступового зростання культурного рівня населення Слобожанщини, вирішальним чинником стала завзятість та наполегливість громадського діяча і вченого В. Каразіна, котрий був у приязних стосунках з молодим на той час імператором Олександром I.

Отже, на тлі проаналізованих нами суспільно-політичних, соціально-економічних та організаційно-педагогічних процесів, можемо зробити висновок, що зростаючі економічні потреби в українських землях вимагали все більше освічених людей, стимулювали потяг до освіти та впливали на її становище. Перша половина XVIII ст. відзначилася вживанням практичних заходів для поширення значення освіти, так створення навчальних закладів нового підвищеного типу – колегіумів було не випадковим. Великий вплив на розвиток колегіумів зробила Києво-Могилянська академія, за зразком якої вони виникали. Ці навчальні заклади підпорядковувалися церковному керівництву єпархії, на території якої розташовувались, та були доступні усім станам. Але час вимагав змін. Так, переважно гуманітарно-філологічний напрямок освіти, засилля латини, повільне запровадження нових предметів у колегіумах, не відповідність підвищеним вимогам, які ставило імперське суспільство у справі підготовки освічених кадрів, призводять до поступового перетворення колегіумів із навчальних закладів підвищеного типу у вузькостанові духовні семінарії. Починаючи з 80-х років XVIII ст., колегіуми остаточно втратили свою роль освітніх центрів підвищеного типу та перетворились у духовні семінарії єпархіального значення, підконтрольні російському духовенству.

Підсумовуючи, можна сказати, що Україна у XVIII ст. мала не тільки розвинену за європейськими зразками освіту, але й освітянські зв'язки з імперською Росією та Європою, будувались у той час, здебільшого, силами освічених українців.

ПОСИЛАННЯ

¹ Економічна історія України : Історико-економічне дослідження : в 2 т., НАН України, Ін-т історії України. – К. : Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696с., С.532-534.

² Полонська – Василенко Н. Історія. Енциклопедія Українознавства. – К.: 1995, Т.2, с.438.

³ Горобець В. Політичний устрій українських земель другої половини XVII – XVIII століть: Гетьманщина, Запо-

рожжя, Слобожанщина, Правобережна Україна (спроба структурно-функціонального аналізу). – К.: Інститут історії України НАН України, 2000. – 96 с. С.48.

⁴ Дядиченко В.А. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII - початку XVIII ст. Видавництво Академії наук Української РСР. – К.:1959, 532с. С.77-80.

⁵ Україна: Хронологія розвитку. – Том 4. – К.: КРІОН, 2009. – 864с.: іл. С.623.

⁶ Шевченко О.М. Україна і Росія у світлі релігійно-культурних взаємин другої половини XVII - XVIII ст. / Український історичний журнал, К. : Наукова думка, 1996. №1, 160с. С. 82.

⁷ Богуцький Ю.П., Андрущенко В.П., Безвершук Ж.О., Новохатько Л.М. Українська культура в європейському контексті / За ред. Ю.П. Богуцького. – К.: Знання, 2007. – 679с. С.174 - 176.

⁸ Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 203с. С.24.

⁹ Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 203с. С.34.

¹⁰ Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 288 с. – С. 68.

¹¹ Полонська – Василенко Н. Історія. Енциклопедія Українознавства. - К.: 1995, Т.3, с.919.

¹² Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 203с. С.50.

¹³ Україна: Хронологія розвитку. – Том 4. – К.: КРІОН, 2009. – 864с.: іл. С.623.

¹⁴ Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 203с. С.148.

¹⁵ Хижняк З.І. Історія Києво-Могилянської академії / З.І. Хижняк, В.К. Маньківський. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 203с. С.163-170.

¹⁶ Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань: Издание книжного магазина М.Г. Голубева, 1914. – Т.1. – 878 с. С 665-666.

¹⁷ Князьков С. Из прошлого русской земли. Книга для чтения по русской истории в школе и дома. Ч.2. Время Петра Великого. Санкт-Петербург. – 1913, с.500-505.

¹⁸ Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552с. С.226.

¹⁹ Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст. Енциклопедичне видання / Упоряд. З.І.Хижняк; За ред. В.С.Брюховецького. – К.: КМ Академія, 2001. – 736 с.

²⁰ Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии / С введен. и прим. Н.И.Петрова – К.: Типография Чоколова, Отд.П. – 1907. – Т.4. – XXXV (I). – 393 с., С. 313, 329.

²¹ РДІА. Ф. 796. Оп. 12. Спр. 247. Арк. 128.

²² РДІА. Ф. 796. Оп. 19. Спр. 416.

²³ Сковорода Г. Твори у 2-х т. – Київ, Видавництво «Обереги», 2005, видання друге, поповнене. Т.1, с.9; Т.2, с.382.

²⁴ Полонська – Василенко Н. Історія. Енциклопедія Українознавства. - К.: 1995, Т.3, с.918.

²⁵ Стражний А.С. Украинский менталитет. – К.:Изд-во Подолина, 2008, с.243.

²⁶ Миловидов Л. Проекты вищої школи на Чернігівщині (1760-1803 рр.) // Записки Чернігівського наукового товариства: праці історично-краєзнавчої секції. – Чернігів: Держдрукарня, 1931. – Т.1. – С.65-89., с.85.

²⁷ Полное собрание законов Российской империи с 1649 года. – СПб.: в типографии II отделения собственной Его императорского величества канцелярии, 1830. – Т.XXII. (1784-1788 гг.). – 1168 с., С.576.

²⁸ Енциклопедія історії України: У 10 т./ Редкол.:В.А. Смолій (голова) та ін.. – К. : Наук.думка, 2010. – Т. 4 : Ка – Ком. – 2007. – 528 с. : іл. – С.478.

²⁹ Донік О.М. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.)/Олександр Донік. – К.:Кріон, 2011, - 248с.:іл. С.53.

³⁰ Наказы Малороссийским депутатам 1767 г. – Киев, 1889. – с.40.

Sokolovska L.A. European impact on ukrainian education in XVIII century: Collegiums in Ukraine / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

Ties between Ukraine and Europe in the sphere of education on the territory of Left-bank Ukraine, interrelation between collegiums in Ukraine and European educational institutions in the XVIII century have been analyzed.

Keywords: collegium, ties between Ukraine and Europe, Kyiv-Mohyla academy, education in Ukraine.

Соколовская Л.А. Европейское воздействие на украинское образование в XVIII веке: коллегии Украины / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины.

Проанализировано европейско-украинские связи в сфере образования на территории Гетьманщины и Слобожанщины (Левобережная Украина), взаимосвязь коллегий Украины XVIII в. с Киево-Могилянской академией и европейскими учебными заведениями XVIII в.

Ключевые слова: коллегийум, европейско-украинская связь, Киево-Могилянская академия, украинское образование.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2012

Прийнята до друку 15.10.2012